

DISPUTA IDEOLOGICĂ ASUPRA STATUTULUI TRANSILVANIEI 1860-1864 (I)

MARCEL MORAR

Odată cu afirmarea conștiinței naționale române, încă din secolul al XVIII-lea, confruntările de idei asupra statutului Transilvaniei au atras exponenții diferitelor curente politice din Imperiul habsburgic. Două principii fundamentale stăteau, în ultimă instanță, la baza discuțiilor: principiul hegemonismului, promovat și susținut de elitele aristocratice și principiul naționalităților, impus după victoria Revoluției franceze, ca principiu de constituire a statelor moderne.

Deceniul marcat de instaurarea noului absolutism a reprezentat pentru Austria succesiunea unor evenimente nefavorabile monarhiei, pe plan intern și extern. O parte a nobilimii maghiare, aflată în emigrație și rămasă fidelă actului din 14 aprilie 1849, va continua lupta antidinastică. Suprimarea la 31 decembrie 1851 a Constituției din 4 martie, pe a cărei principii s-au formulat memoriile românești din perioada anilor 1849-1851 a contribuit la formarea unei noi crize a relațiilor româno-austriece¹.

Relațiile Austriei cu puterile vecine erau de asemenea încordate. În urma conferinței de la Olmütz din 29 noiembrie 1850, Austria și Rusia au obligat Prusia să accepte restabilirea Confederației germane, în cadrul căreia Austria își păstra rolul conducător, prin semnarea unui document care, vreme de 16 ani, va continua să nemulțumească aristocrația prusacă. Acțiunea Austriei în timpul războiului Crimeii (1853-1855) va irita Rusia țaristă, surprinsă de politica potrivnică a acesteia. Imperiul habsburgic, pe lângă intervenția militară în țările române, va semna la Viena în 1854 un tratat de alianță cu Franța și Anglia împotriva Rusiei.

La 18 august 1855 se semna Concordatul cu papalitatea, moment ce a determinat intensificarea influenței bisericii catolice, situație care nemulțumea profund chiar pe credincioșii romano-catolici din imperiu, indignați de despotismul episcopilor².

1. Nicolae Bocșan, *De la revoluția din 1848 la dualism. 1848-1865*, în *Memorandul 1892-1894. Ideologie și acțiune politică românească*, ed. a II-a, București, 1994, p. 188.
2. George Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*, vol. III, Sibiu, 1891, p. 3.

La sfârșitul deceniului, Austria va cunoaște înfrângerea militară în războiul austro-franco-piemontez, ceea ce va accentua criza absolutismului habsburgic.

Despre situația nefavorabilă a monarhiei austriece pe plan extern, Franz Joseph I fusese informat chiar de Napoleon al III-lea, în timpul armistițiului austro-francez de la Villafranca și sfătuit să încerce o apropiere de națiunile imperiului³.

Un prim pas în această direcție a constituit-o convocarea Senatului imperial, pe 5 martie 1860, senat din care urmau să facă parte și reprezentanți ai popoarelor diferite din monarhie.

Este momentul în care începe și acțiunea politică românească, prin reprezentanții poporului român din cuprinsul imperiului Andrei Șaguna, Andrei Mocioni, Nicolae Petrino, în cadrul Senatului imperial lărgit.

Oamenii politici din imperiu, dezbătând caracteristicile definitorii ale viitorului regim constituțional, au propus diverse soluții politico-juridice, ajungând să evolueze în direcția a două concepte diferite: a) federalist, cu recunoașterea individualității istorico-politice numai popoarelor cărora le-a fost recunoscută și în trecut – românii fiind, deci exceptați – teză cu rădăcini ideologice panslaviste⁴; b) centralist, imperiul urmând să aibe o administrație unitară, cu reprezentarea tuturor națiunilor din imperiu, concept îmbrățișat în primul rând de curtea Vienei.

Cele două teze au avut aderenți și în mijlocul senatorilor care reprezentau teritoriile românești. Luând cuvântul, în ședința din 24 septembrie 1860, Andrei Mocioni îmbrățișa teza centralistă, pronunțându-se pentru un regim constituțional care să fie bazat pe “principiul perfecte egalități de drept a naționalităților..., în senatul imperial naționalitățile imperiului să fie reprezentate în raport cu numărul sufletelor...”⁵. Astfel, singurul principiu pe baza căruia urma să se realizeze administrarea imperiului, era “egala îndreptățire politică, națională și confesională pentru toți”.

În timp ce Andrei Mocioni vota, în ultima ședință a senatului, ținută la 27 septembrie 1860, pentru centralizare, ceilalți doi senatori români au avut atitudini diferite. Nicolae Petrino se pronunța pentru federalizare, în timp ce Andrei Șaguna s-a abținut de la vot. Deși în ședința din 26 septembrie Andrei Șaguna pledase în favoarea egalei îndreptățiri a națiunilor, limbilor și confesiunilor, pentru autonomie confesională, finanțarea bisericilor și școlilor românești din bugetul statului, numirea de funcționari aparținând tuturor națiunilor – deci și români – nu doar în administrația locală ci și în cea centrală, raliindu-se astfel conceptului centralist de organizare a monarhiei, el s-a abținut de la vot nemulțumit de modul în care fuseseră formulate cele două teze⁶.

3. Vasile Netea, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848-1881)*, București, 1974, p.146; Ioan Chiorean, *Geneza și sfârșitul Imperiului austro-ungar*, Târgu Mureș, 1995, p.23.

4. Ioan Chiorean, *op.cit.*, p.22.

* Principele Schwartzenberg replica, în ședința din 25 septembrie 1860 că “nimeni din înalta adunare nu reprezintă popoare, ci fiecare pe sine”, cf. T.V.Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol.III, Sibiu, p.81.

5. T.V.Păcățian, *op.cit.*, p.79.

6. V.Netea, *op.cit.*, p.148.

În întreaga Transilvanie se înregistrează, în timpul lucrărilor Senatului imperial, un reviriment al legăturilor dintre fruntașii naționali români. Aceștia au urmărit cu atenție dezbaterile senatoriale și vor redacta memorii, petiții, programe politice, subliniind în cuprinsul lor problemele cele mai acute: politice, sociale, culturale, economice. Este o dovadă a faptului că românii din cuprinsul imperiului își exprimau, din nou, speranța în receptivitatea Vienei față de vechile doleanțe, ignorate și de noul absolutism al "erei Bach".

Putem aminti, în acest sens, adresa redactată de George Barițiu, semnată de negustori și cărturari din Brașov și țara Bârsei și trimisă episcopului Andrei Șaguna și, prin acesta, arhiducelui Rainer. Cele 18 paragrafe formau un aspru rechizitoriu al regimului absolutist instaurat după revoluție⁷. Semnificativă este și scrisoarea lui George Barițiu din 18 iunie 1860 către Iosif Hodoș, aflat la Abrud, în cauza petiției românilor monarhiei austriece către senatorii imperiali din Viena. În scrisoare Iosif Hodoș era informat despre faptul că ungurii, sașii, galițienii au înaintat senatului diferite petiții pentru "restaurarea drepturilor vechi". După ce relata inițiativa luată de brașoveni, comunicându-i totodată și textul adresei, George Barițiu îl îndemna pe Iosif Hodoș să formuleze o adresă al cărei cuprins să fie în directă legătură cu interesele regiunii sale⁸.

Iosif Hodoș a răspuns pozitiv inițiativei lui George Barițiu astfel că, pe biroul președintelui Senatului imperial a apărut și adresa românilor din Munții Apuseni. Dar, referitor la acțiunile petiționare ale românilor, Iosif Hodoș își exprima cât se poate de limpede crezul său în eșecul acestor forme de exprimare a revendicărilor către Curtea de la Viena. "Acea manie de petiționare – afirma Hodoș - ...pentru că lasă că drepturile unui popor nu pot fi obiect de petițiuni, dar afară de aceea, petițiunile sunt tot numai petițiuni până va fi lumea și noi avem tomuri întregi de ele... . De date istorice, poate, vor prinde bine odată, dar drepturile noastre nu pot fi condiționate tot de la petițiuni"⁹. Schimbările în sistemul de guvernare a Imperiului habsburgic continuau. După schimbarea guvernului la 22 august 1859 și convocarea Senatului imperial la 5 martie 1860, la 20 octombrie 1860 era publicată Diploma imperială. Rezultat al presiunilor exercitate de naționalitățile monarhiei, dar și a lucrărilor senatului, Curtea de la Viena făcea pasul spre un sistem liberal. Prin Diploma din 20 octombrie 1860 (un ansamblu de acte ce cuprindea manifestul imperial "Către popoarele mele", diploma împăratească pentru reglementarea raporturilor interne de drept public în monarhie, patru articole ce prevedeau modalitățile de punere în aplicare) imperiul primea o constituție cu caracter liberal. Se recunoștea individualitatea istorico-politică a țărilor și provinciilor din imperiu, Transilvania dobândind astfel

7. Vezi textul adresei în T.V.Păcățian, *op.cit.*, p.89-93.

8. V.Netea, *op.cit.*, p.153; Enea Hodoș, *Scrisori*, Sibiu, 1940, p.35.

9. Iosif Pervain, Ioan Chindriș, *Correspondența lui Alexandru Papiu Ilarian*, vol.II, Cluj, 1972, p.199-201.

autonomia anterioară anului 1848, cu o Dietă subordonată autorității centrale vieneze. Cetățenii erau proclamați egali în fața legii, numirea funcționarilor urma să se facă indiferent de naționalitate, religie sau statut social.

Încrezători în eficiența noii constituții fruntașii politici români au organizat numeroase consfătuiri la Sibiu, Brașov, Orăștie, Abrud, elaborându-se și noi programe în care aceștia își formulau dezideratele.

Cel mai important program politic național, înaintat ca principii și care a avut un puternic ecou, a fost programul de la Abrud, redactat de Iosif Hodoș. Intitulat *Răsunetul din Munții Apuseni ai Transilvaniei*, publicat în "Foaia pentru minte, inimă și literatură", nr.1 și 2 din 1861 (de unde l-a reprodus "Revista Carpaților" a lui George Sion, sub titlul *Dorințele românilor din Munții Apuseni ai Transilvaniei*, semnat Castore Gemenul)¹⁰ a fost programul despre care, în comparație cu cele cunoscute până atunci, George Barițiu afirma că era cel mai radical¹¹.

Subliniind dreptul inalienabil al fiecărei națiuni la unitate, independență și libertate, Iosif Hodoș se pronunța pentru o Dietă a națiunii române, care să fie numită "dietă națională română" așa cum "dieta din Pesta se numește dietă națională maghiară". Referindu-se la ungurii și sașii din Transilvania "care nu pot merge la dietele lor naționale din Pesta sau Viena, ei vor fi reprezentați, după proporția numărului lor, în dieta română. Alegerea în dieta română trebuia să se facă prin vot universal, limba legilor să fie limba română iar deputații unguri și sași să vorbească în limba lor națională. Limba guvernului va fi limba română, iar în guvern puteau fi reprezentanți unguri și sași în funcție de numărul lor"¹².

Dreptul la o dietă și guvern național, folosirea limbii române în aceste două instituții, unirea tuturor românilor din Imperiul habsburgic într-un corp național era justificat nu numai de numărul românilor "plusquam absoluta" față de celelalte două naționalități dar era o consecință necesară a principiului de egalitate națională introdus de tron. Referindu-se la teritoriul românesc, acesta trebuia să cuprindă Ardealul, Banatul, Aradul, Bihorul, Maramureșul și Bucovina. În virtutea principiului de egalitate națională limba guvernului și dietei urma să fie limba română, așa cum în Austria se folosea limba germană, în Ungaria limba maghiară, în Croația limba croată. Pentru a avea declararea formală și legală a românilor, Iosif Hodoș, ca o condiție necesară, cerea reunirea unui congres național pe Câmpia Libertății din Blaj, congres în care să fie reprezentați nu numai românii din Ardeal ci și cei din provinciile mai sus amintite¹³.

10. George Barițiu, *Momente din viața lui Dr. Iosif Hodoș*, în *Observatorul*, IV, nr.73, 1881, p.294.; I.Pervain, I.Chindriș, *op.cit.*, p.358.

11. George Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, vol.III, Sibiu, 1891, p.64.

12. *Foaia pentru minte, inimă și literatură*, XXIV, nr.1 din 4 ianuarie 1861, p.2.

13. *Ibidem*, p.3.

Comparând programul de la Abrud cu cele de la Sibiu și Orăștie, Iosif Hodoș se referă la programul de la Sibiu ca fiind făcut de “oameni oficiali și nu de oameni liberi”, iar pe cel de la Orăștie îl denumeste “semioficial”, făcut de “oameni semiliberi”. În continuarea programului Iosif Hodoș își argumentează opiniile. I.Hodoș considera că a cere folosirea limbii latine în legislație ar reprezenta nu numai un regres al culturii și dezvoltării naționale ci mai mult, însemna să te opui spiritului timpului, a te împotrivi principiului de naționalitate recunoscut de toată lumea și proclamat de monarh: “Nu știți – afirma Iosif Hodoș – că Kossuth, în 1848, a propus limba latină pentru croați?”¹⁴. A dori număr egal de deputați – 10 români, 10 unguri, 10 sași - în dietă, însemna nu numai a nu recunoaște existența, libertatea și egalitatea națională a românilor, ci și o acțiune împotriva reprezentării naționale pe baza proporționalității poporului. I.Hodoș era convins că numai un congres național al tuturor românilor din imperiu poate fi competent să exprime și să formuleze principiile de reconstituire a politicii naționale.

Referindu-se la libertatea constituțională maghiară “în care lumea din afară crede că respectă principiul de naționalitate, că ungurii sunt luptătorii libertății”, I.Hodoș o aprecia astfel: “cine vrea să și-o cumpere – nu costă mult – facă-se ungur”, libertatea fiind condiționată de limba maghiară “ca și cum limba ungurească ar fi limba paradisului..., ca și cum, ei, ungurii, n-ar ști că românii pentru limbă s-au luptat și se vor lupta întotdeauna mai mult chiar decât pentru viață”¹⁵.

Astfel, programul de la Abrud a fost cel mai avansat, cel mai democratic, dar totodată și cel mai îndepărtat de posibilitatea înfăptuirii¹⁶.

La începutul anului 1861, imperiul primea o nouă constituție, Patenta din 26 februarie 1861, care deși confirma Diploma din 20 octombrie 1860, corecta în sens centralist principiile acesteia¹⁷. Monarhia urma să dobândească un sistem bicameral, Reichsrath și Herrenhaus, se confirma autonomia Transilvaniei, dar menținerea sistemului electoral censitar îi defavoriza pe români.

Cu toate acestea, liberalismul austriac, dezvoltat în limite modeste, oferea un minim de drepturi națiunilor din imperiu, drepturi pe care aristocrația maghiară continua să le refuze, fidelă în continuare idealurilor refacerii Ungariei mari.

Asistăm astfel, în perioada anilor 1860-1861, pe de o parte, la o izolare a Pestei între opoziția vieneză și contestația națiunilor asupraite¹⁸, pe de altă parte la un reviriment al conflictului politic (având originile la 1848-1849) austro-ungar.

În aceste condiții, cu scopul de a tempera opoziția nobilimii maghiare și de a stabili atitudinea Ungariei față de Viena, în aprilie 1861 era convocată, prin dispoziție imperială, dieta de la Pesta.

14. *Ibidem*, p.4.

15. *Idem*, nr.2 din 11 ianuarie 1861, p.13.

16. V.Netea, *op.cit.*, p.162.

17. N.Bocșan, *op.cit.*, p.198.

18. *Ibidem*, p.203.

Românii vor fi reprezentați de 21 de deputați, printre cei mai activi și reprezentativi numărându-se Emanoil Gojdu, Aloisiu Vlad, Vincențiu Babeș, Sigismund Popovici¹⁹.

O primă acțiune politică a deputaților români a constituit-o convocarea unei conferințe confidențiale de către Emanoil Gojdu, în seara de 7 mai 1861, cu scopul promovării solidarității românești în timpul lucrărilor dietei. S-a considerat, ca absolut necesar, să se facă referire la problema națională în viitoarea adresă trimisă ca răspuns monarhului, cu garanții ferme privind naționalitatea și limba²⁰.

Relevantă pentru atitudinea nobilimii liberale maghiare a fost cuvântarea avocatului liberal Deák Ferenc, rostită în dieta de la Pesta la 13 mai 1861. În discursul său, Deák Ferenc se exprima împotriva prevederilor Diplomei imperiale din 20 octombrie care atacau independența constituțională a Ungariei, condamnată să ajungă subordonată guvernului imperial austriac și unei legislații comune²¹. Și această, în totală contradicție cu Sancțiunea Pragmatică din 1723 și cu legile din 1848, sancționate de regele Ferdinand V. Astfel, potrivit legilor Ungariei, între Austria și Ungaria nu exista, de drept, decât o uniune personală și nu una reală²², situație care făcea cu atât mai condamnabile ingerințele prevederilor Diplomei și Patentei imperiale.

În virtutea ideii de supremație a Ungariei asupra teritoriilor Coroanei Sfântului Ștefan, Deák Ferenc reproșa o altă încălcare a statutului constituțional al Ungariei, prin neconvocarea de către monarh în cadrul dietei pestane a reprezentanților Ardealului, Croației, Slavoniei și a teritoriilor aparținătoare de Fiume, deși “sunt părți integrante ale dietei și în înțelesul clar al legilor trebuiau să fie chemate”²³. Erau din nou invocate Sancțiunea Pragmatică, diplomele inaugurale regale, legile din 1848, potrivit cărora integritatea țării presupune atât integritate teritorială, cât și politică²⁴.

Referindu-se strict la situația Transilvaniei, reprezentanții acesteia trebuiau invitați la lucrările dietei, deoarece uniunea a fost realizată legal în 1848, potrivit “dorinței comune a acestor două țări și atât dieta ungară cât și dieta ardeleană a decretat-o în mod solemn și cu unanimitate”²⁵. Sistemul absolutist, vehement criticat, era cel care făcuse posibilă desprinderea Ardealului de Ungaria. Renunțarea la acest sistem și trecerea la un sistem liberal de guvernare trebuia să confirme legalitatea uniunii. A pune sub semnul întrebării justetea acestui act reprezenta nu doar o încălcare a Constituției Ungariei, dar și o “păgubitoare greșală politică”²⁶.

19. Vezi lista deputaților la T.V.Păcățian, *op.cit.*, p.289.

20. *Ibidem*, p.296.

21. *Ibidem*, p.404.

22. *Ibidem*, p.407.

23. *Ibidem*, p.411; vezi și Ștefania Mihăilescu, *Transilvania în lupta de idei*, partea I, București, 1996, p.21; Dumitru Suciu, *Acțiuni politice împotriva suprimării autonomiei Transilvaniei, în România din Transilvania împotriva dualismului austro-ungar (1865-1900)*, Cluj-Napoca, 1978, p.110.

24. T.V.Păcățian, *op.cit.*, p.412.

25. *Ibidem*.

26. *Ibidem*, p.413, Ștefania Mihăilescu, *op.cit.*

Finalul discursului lui Deák Ferenc cuprinde, mai mult sau mai puțin voalat, un șantaj politic la adresa monarhului Franz Joseph I. Acesta putea fi recunoscut ca rege legal al Ungariei doar prin încoronarea sa la Buda, încoronare care trebuia precedată de îndeplinirea unor condiții, printre care firește, respectarea Constituției Ungariei și a legilor din 1848.

Proiectul de adresă prezentat dietei de deputatul Deák Ferenc a fost dezbătut pe articole începând cu ședința din 7 iunie. Chiar din prima ședință, modificările propuse de deputații români în cuprinsul adresei au fost respinse, majoritatea deputaților votând pentru textul original.

O primă moțiune de protest a fost inițiată de deputatul Sigismund Popovici, în ședința din 10 iunie, referindu-se la principiul egalității: "Vrem să fie decretat prin lege, că în patria aceasta, precum nu este clasă privilegiată, să nu fie nici națiune privilegiată, fiecare să fie egal, ca în mod egal să-și poată iubi patria fiecare"²⁷. Moțiunea a fost sprijinită, în luările lor de cuvânt, de deputații Ion Faur, Aurel Maniu, Ioan Popovici-Desseanu, Ioan Misici, dar ea a fost respinsă cu majoritate de voturi, confirmând părerea deputatului Aurel Maniu: "...moțiunea aceasta nu va fi sprijinită de majoritatea casei. Nu pentru că n-ar fi justă, echitabilă și corespunzătoare timpului, ci fiindcă majoritatea casei e de părere că astfel de pretenții sunt incompatibile cu interesele patriei, ba sunt chiar primejdioase"²⁸.

Problema națională a fost și subiectul ședinței din 11 iunie, cu referire la punctul 32 din proiectul de adresă al deputatului Deák Ferenc referitor la recunoașterea și punerea în aplicare a uniunii Transilvaniei cu Ungaria, a convocării deputaților ardeleni în cadrul dietei din Pesta.

Împotriva acestui punct Vincențiu Babeș, Aurel Maniu, Sigismund Popovici, Aloisiu Vlad, împreună cu alți cinci deputați români, vor iniția o nouă moțiune privind statutul Ardealului. Vincențiu Babeș motiva introducerea acestei moțiuni prin faptul că în Ardeal națiunea română formează majoritatea poporului, iar această majoritate a protestat la Blaj, la 3/15 mai 1848, împotriva unei uniuni care s-ar decreta fără învoirea ei, printr-o dietă în care poporul român nu ar fi reprezentat "ca națiune"²⁹.

Această uniune nu poate fi privită decât sub forma unui contract bilateral între Ungaria și Transilvania, contract a cărui valabilitate este pusă la îndoială de națiunea română și nu națiunea ungară trebuie să-și asume rolul unui judecător care să emită sentințe în această controversă.

Era deja în firea lucrurilor, ca și această moțiune a deputaților români să fie respinsă. Activitatea energetică a acestora a reușit totuși să-l determine chiar pe Deák Ferenc – autorul acestui atât de controversat proiect de adresă – să propună

27. T.V.Păcățian, *op.cit.*, p.378.

28. *Ibidem*, p.386.

29. *Ibidem*, p.395.

un amendament, prin care națiunea ungară se declara gata să îndeplinească pretențiile naționale ale celor de altă naționalitate, cu condiția respectării integrității teritoriale și independenței constituționale a Ungariei³⁰.

În ședința din 14 iunie, proiectul de adresă al deputaților a fost votat, el urmând să fie discutat și votat și de casa magnaților.

Comitele suprem al comitatului Caraș, Emanoil Gojdu, va protesta în ședința din 19 iunie a casei magnaților, împotriva legitimității uniunii Transilvaniei cu Ungaria, prezentând și motivele pentru care națiunea română refuză uniunea necondiționată cu Ungaria:

1. Dieta de la Cluj, din 1848, a votat uniunea Ardealului cu Ungaria fără a convoca reprezentanții românilor ardeleni. Singurul scop al dietei ar fi trebuit să fie acela de a-i declara pe români ca națiune egal îndreptățită în stat și de a convoca, în cel mai scurt timp, o dietă pe baza reprezentării naționale.
2. În legile de la 1848 nu există nici un paragraf care să prevadă "ridicarea națiunii române între celelalte națiuni îndreptățite", în Ardeal bucurându-se în continuare de drepturi constituționale doar membrii unei "recepta natio" și "recepta religio".
3. Articolul VII al legilor Ungariei din 1848 decreta, în cazul uniunii Ardealului cu Ungaria, "unitatea națiunii maghiare".
4. *Aprobatele, Compilatele și Diploma Leopoldină* erau menținute în vigoare prin legile Ardealului din 1848, deși prin prevederile lor erau înjositoare pentru poporul român.
5. Legea 2 a dietei clujene din 1848 privind procedura electorală prevedea aplicarea unui cens de 8 florini, împiedicând cea mai mare parte a națiunii române din Ardeal să se prezinte la urne³¹.

Și acestea nu formau încă totalul motivelor pentru care românii refuzau unirea impusă prin forță și împotriva dreptului politic și național.

Franz Joseph I a refuzat să primească adresa dietei, care nici măcar nu era adresată regelui Ungariei și care submina, prin conținutul ei, demnitatea coroanei și drepturile regești ereditare, provocând o puternică nemulțumire deputaților. Cele două camere se vor pronunța pentru retrimiterrea acesteia, în forma votată anterior, monarhul primind la 8 iulie adresa din partea celor doi președinți ai parlamentului ungar.

Prin rescriptul imperial din 21 iulie 1861, Franz Joseph I refuza să satisfacă cererea dietei ungare de a sancționa deplina independență constituțională a Ungariei, menținând în continuare prevederile Diplomei din 20 octombrie, care restabileau constituția Ungariei "în condițiile și între limitele necesare intereselor tronului"³². Legile de la 1848 erau declarate ca incompatibile cu interesele locuitorilor provinciilor istorice ale monarhiei, ale monarhiei în general.

30. *Ibidem*, p.399; Ștefania Mihăilescu, *op.cit.*, p.21.

31. T.V.Păcățian, *op.cit.*, p.422-424.

32. *Ibidem*, p.436.

Referindu-se la uniunea principatului Transilvaniei cu Ungaria, “decretată fără asentimentul liber al națiunii sase și române” aceasta trebuia privită “ca neexecutabilă până când locuitorii de buze nemaghiare ai Ardealului își vor vedea periclitare prin uniune interesele lor naționale și nu vor fi asigurate în mod corespunzător pretențiile și interesele monarhiei în această privință”³³.

Reacția celor două camere ale parlamentului ungar va fi de a-l mandata pe Deák Ferenc cu elaborarea unei a doua Adrese către Franz Joseph I. Proiectul acesteia a fost prezentat deputaților în cadrul ședinței din 8 august 1861, proiect ce reprezenta o replică dată, punct cu punct rescriptul imperial, mult mai larg argumentată și cu o evidentă tentă polemică.

Monarhul era învinuit că prin Diploma și Patenta imperială nu făcea decât să aducă o gravă atingere puterii legislative a Ungariei și independenței sale constituționale. Deák Ferenc considera acuzațiile formulate în rescriptul imperial, mai ales cele cu referire la legislația anilor 1847-1848, ca fiind nefondate și lipsite de o bază reală. Așa cum era formulat în Adresă, legile din 1848 nu erau decât continuarea vechilor legi ale Ungariei, adaptate însă noilor cerințe ale timpului. “Legile de la 1847-1848 au dat numai formă mai nouă, mai clară și mai determinată drepturilor națiunii; legi pe care țara le revendica de ani, ba chiar de secole... dar în privința raporturilor dintre națiune și suveran, ele nu au creat drepturi esențiale noi”³⁴. Și chiar dacă legile din 1848 ar contrazice vechile legi din dreptul public ungar ele ar fi fost considerate valabile, deoarece “au fost create de puterea legislativă constituțională, ce reprezintă voința, unită a suveranului și a națiunii și în consecință ele rămân obligatorii până în momentul modificării sau anulării prin acordul celor două puteri”³⁵. Ideea unității centralizate a întregii monarhii, promovată ca principiu de guvernare în perioada noului absolutism, era folosită în continuare, ca punct de plecare și în sistemul constituțional liberal – afirma Deák Ferenc.

Iată și explicația - în argumentația aceluiași deputat – atacului îndreptat de suveran împotriva independenței constituționale a Ungariei, Constituția și legile țării situându-se pe poziții diametral opuse ideii de unitate centralizată.

O puternică nemulțumire a produs printre deputați enunțarea de către suveran a principiului conform căruia acesta “nu se simte personal îndatorat să recunoască legile din 1848”³⁶.

Era un principiu anticonstituțional – replica Deák Ferenc - a cărui aplicare ar fi anulat orice garanție a valabilității constituționale, a legilor promulgate și sancționate deja și a celor viitoare. S-ar fi creat, de asemenea, un precedent

33. *Ibidem*, p.439-440.

34. *Ibidem*, p.461; Ștefania Mihăilescu, *op.cit.*, p.22.

35. T.V.Păcățian, *op.cit.*, p.462; Ștefania Mihăilescu, *op.cit.*, p.22.

36. T.V.Păcățian, *op.cit.*, p.477.

periculos, al cărui rezultat ar fi fost că: “Oricare urmaș la tron putea considera constituția în vigoare ca fiind incompatibilă cu interesele monarhiei”³⁷, modificând-o sau chiar anulând-o, în funcție de interese ce nu aveau nimic în comun cu voința națiunii maghiare.

Deák Ferenc cita apoi din rescriptul imperial, în care se reproșa Ungariei că uniunea acesteia cu Transilvania în 1848 a fost făcută fără liberul consimțământ al națiunii române și sase. Uniunea nu a avut niciodată putere legală și așa va fi considerată în continuare atâta timp cât prin această unire naționalitățile nemaghiare își vedeau periclitate interesele lor naționale.

Ripostând punctului de vedere prezentat în rescriptul imperial, Deák Ferenc preciza că uniunea a fost decretată, în mod solemn, atât în dieta Ungariei cât și în dieta Transilvaniei și a primit putere de lege prin sancționarea suveranului Ferdinand V.

Dieta Transilvaniei, care a promulgat legea uniunii, a fost convocată și constituită în înțelesul legilor ardelene de atunci³⁸. “Mulți dintre deputați au fost aleși de sașii și românii care au participat la alegeri; reprezentanții acestora au luat parte la dezbaterile dietei și au votat, nu puțini dintre ei și fără nici o constrângere pentru uniune, care astfel s-a decretat cu contribuția majorității.

În acest context, se putea oare afirma cu temei că legea uniunii s-ar fi promovat fără acordul liber al românilor și al sașilor? Se putea oare contesta valabilitatea acestei legi? Pentru ca legea să fie promulgată, era oare necesar acordul întregului popor român și sas? Dacă da, această condiție se va folosi și în cazul Senatului imperial și vor fi declarate ca incompatibile cu interesele monarhiei acele hotărâri luate fără consimțământul deputaților cehi sau polonezi, fără acordul poporului ceh sau polonez? Este adevărat că, în dieta care a decretat uniunea a fost reprezentată, cu precădere, clasa privilegiată, iar marea masă a poporului, mai ales a celui român și maghiar, nu avea drept de vot. Dar aceasta – argumenta Deák – era consecința naturală a stării de drept public a Transilvaniei, care până în 1848 – la fel ca în Ungaria – a fost aristocratică”.

În cuprinsul Adresei, Deák Ferenc respingea obiecția rescriptului imperial potrivit căreia legea uniunii nu avea putere de lege. “Este îndeobște cunoscut – afirma deputatul liberal – că pentru dieta de la Pesta din 1848, convocată pe baza reprezentării naționale, toate circumscripțiile electorale ale Transilvaniei au ales și trimis deputați. Alegerea s-a făcut pe baza legii uniunii Transilvaniei cu Ungaria și deci în conformitate cu legea electorală a acesteia din urmă. Deputații au fost aleși de poporul care, în marea sa majoritate era format din români și sași; între deputații aleși erau și români și sași. Astfel că, prevederile legii uniunii care se refereau la trimiterea deputaților în dietă și pe baza cărora noi solicităm, înainte de toate, convocarea <în cadrul dietei pestane> reprezentanților Transilvaniei,

37. *Ibidem*.

38. *Ibidem*, p.478-479; Ștefania Mihăilescu, *op.cit.*, p.23.

au fost aplicate în totalitatea lor. În acest mod, legile uniunii au fost acceptate și respectate și de acea parte a poporului din Transilvania care, în momentul creerii legii, nu-și putea exercita nici un drept⁴⁰.

Sistemul absolutist al Imperiului habsburgic se făcea vinovat - în opinia lui Deák Ferenc - de desprinderea Transilvaniei de Ungaria și de supunerea ei forțată Curții de la Viena. Odată cu introducerea sistemului liberal nimic nu mai putea împiedica guvernul Ungariei să-și reia reformele administrative în Transilvania, devenite necesare în urma uniunii și întrerupte datorită evenimentelor din 1848-1849.

Uniunea nu putea periclita interesele naționale ale locuitorilor nemaghieri din Transilvania - afirma în continuare Deák Ferenc. "Căci aceeași lege, care a decretat uniunea a eliberat poporul din Ardeal. A proclamat egalitatea în fața legilor, a extins drepturile cetățenești și politice asupra tuturor claselor sociale, asupra tuturor naționalităților; iar prima consecință a uniunii a fost înlăturarea oricăror diferențe, existente anterior, în privința drepturilor între națiunea maghiară, săsească și secuiască, pe de o parte și națiunea română, pe de altă parte. Noi vom aprecia, în egală măsură, interesele naționale ale locuitorilor nemaghieri din Ardeal și ale celor din Ungaria. Tocmai de aceea era necesar ca și reprezentanții Ardealului să fie convocați în cadrul dietei din Pesta, în conformitate cu legile uniunii și pentru o consultare comună asupra intereselor naționale. O dietă neîntregită, dar care ar fi promulgat legi în absența deputaților ardeleni risca, pe bună dreptate, ca dispozițiile ei să nu fie declarate valabile. Însă o asemenea situație nu putea fi extinsă asupra legii uniunii, promovată în prezența acestora și cu cooperarea lor⁴¹.

În consecință, Ungaria garanta tuturor locuitorilor o viață constituțională reală, neîngrădită de nici o interdicție atâta timp cât integritatea teritorială și politică a țării era deplin respectată. Acest moment fiind depășit, Deák Ferenc se întreba "Care mai pot fi acele pretenții ale monarhiei pe care preaînaltul rescript imperial dorește să le vadă realizate în privința Transilvaniei? Ardealul aparține Coroanei Sfântului Ștefan și în afara regelui Ungariei nimeni altul nu poate ridica pretenții legale asupra lui⁴².

Cuprinsul Adresei conținea și referiri la cadrul juridic în care funcționa uniunea dintre Ungaria și Austria. "Împăratul Austriei este totodată rege al Ungariei, dar nu datorită calității de împărat al Austriei ci numai în conformitate cu Sancțiunea Pragmatică care prevedea că cele două tronuri revin aceluiași suveran⁴³. Se respingea astfel exprimarea din rescriptul imperial, potrivit căreia Ungaria era considerată "provincie în imperiul austriac⁴⁴.

39. T.V.Păcățian, *op.cit.*, p.479-480; Ștefania Mihăilescu, *op.cit.*, p.23.

40. T.V.Păcățian, *op.cit.*, p.480.

41. *Ibidem*, p.481.

42. *Ibidem*, p.481-482; vezi și Ștefania Mihăilescu, *op.cit.*, p.24.

43. T.V.Păcățian, *op.cit.*, p.486.

44. *Ibidem*.

Rezumând, în finalul Adresei, principiile fundamentale ale dreptului constituțional din Ungaria, Deák Ferenc făcea apel la prevederile Sancțiunii Pragmatice, acceptată de dieta Ungariei în 1723. Considerată “adevărată lege fundamentală a statului”, conținând stricte obligații reciproce între națiunea maghiară și regele ungar, Sancțiunea Pragmatică oferea garanția ordinii de drept, politică, confesională și socială a Ungariei, întemeiată pe o poziție distinctă a stărilor ungare în monarhie. Astfel, Sancțiunea Pragmatică conferea suportul legal protestelor precizate în Adresa trimisă suveranului. “... suntem siliți a declara că noi respectăm Sancțiunea Pragmatică și toate prevederile ei, fără deosebire și nu putem considera și accepta ca fiind constituționale principiile ce contravin acesteia”⁴⁵.

Însă aceeași Sancțiune Pragmatică, invocată atât de constant în cadrul dietei de la Pesta, avea o însemnătate majoră și pentru “integrarea Transilvaniei în reuniunea țărilor ereditare, deci pentru coeziunea din punctul de vedere al dreptului de stat al monarhiei austriece”⁴⁶.

Acest act, acceptat deja în țările extraungare în timp ce în Ungaria recunoașterea acestuia era încă tergiversată, a fost impus voinței dietei transilvănene la 31 martie 1722 și ratificat în mod ostentativ înainte de hotărârea dietei ungare⁴⁷. Pragmatica Sancțiune a fost astfel deosebit de importantă pentru legalizarea stăpânirii, din punctul de vedere al dreptului de stat al Casei de Austria, asupra Transilvaniei.

A doua Adresă trimisă de dieta Ungariei suveranului nu s-a bucurat de mai mult succes. Prin modul în care a fost redactată, Adresa era reprezentativă pentru conflictul politic care se desfășura între Viena și Pesta. Având originile în perioada anilor 1848-1849, continuând latent în timpul noului absolutism și revigorat la începutul perioadei liberale promovată de Curtea de la Viena conflictul “nu putea fi nici uitat, nici evitat și nici înlăturat”⁴⁸. Era astfel previzibilă reacția Vienei de a dizolva dieta maghiară, prin rescriptul imperial din 21 august 1861, pedepsind astfel intenția deputaților de a impune suveranului habsburg norme de guvernare axate pe principiul realizării Ungariei mari, centralizate și unitare.

Statutul Transilvaniei rămânea, în acel moment și pentru puțin timp, cel formulat în rescriptul imperial din 21 iulie 1861. Împăratul refuza sancționarea uniunii Transilvaniei cu Ungaria, uniune care “nu a primit niciodată putere de lege” și în conformitate cu prevederile Diplomei din 20 octombrie 1860 Transilvania își dobânda autonomia istorico-politică anterioară anului 1848.

Asistăm astfel, în perioada anilor 1860-1861, la prima parte a stării conflictuale dintre Viena și Pesta, denumită în istoriografia maghiară ca

45. *Ibidem*, p.489.

46. Mathias Bernath, *Habsburgii și începuturile formării națiunii române*, Cluj, 1994, p.69.

47. *Ibidem*.

48. I.Chiorean, *op.cit.*, p.26.

*Provisorium*⁴⁹ și care va dura până în 1865. În acest conflict, manifestat prin confruntările de idei, Transilvania va rămâne o problemă la fel de delicată. În 1773, proaspătul promovat cancelar aulic al Transilvaniei, Mihai Kornis emitea un enunț mai potrivit poate cu realitatea secolului XX, în dialogul său cu Iosif al II-lea : “Dificultățile nu vor înceta niciodată între națiuni, dacă nu devin toți transilvăneni”⁵⁰. Nici după o sută de ani, valorile ce stăteau la baza enunțului formulat în secolul al XVIII-lea nu au fost puse în practică sau măcar înțelese. Transilvania va cunoaște o scurtă perioadă de autonomie teritorială și legislativă, urmând ca din 1865 și până în 1867 să formeze obiectul soluției de compromis dintre Viena și Pesta materializată prin Ausgleich-ul din 1867, cu consecințele cunoscute.

“Încă o dată - comenta Pierre Béhar în lucrarea *Du Ier au IVe Reich. Permanence d'une nation, renaissance d'un État* – se aplica legea fundamentală a Europei centrale, apărută încă din Evul Mediu timpuriu: unirea germanilor și a maghiarilor, pe picior de egalitate, în detrimentul slavilor (și al românilor, n.n.)”⁵¹.

DER IDEOLOGISCHE WORTSTREIT BEZÜGLICH DER SATZUNG SIEBENBÜRGENS (1860-1864) (ZUSAMMENFASSUNG)

Der Schluß der neuabsolutistischen Regierung Bachs und die Instaurierung des neuen liberalen regimes erschafft den für die Wiederbetätigung der ungarischen und rumänischen Neigungen und Programme aus 1848-1849 politisch günstigen Rahmen. Die Diplom aus Oktober 1860, die die verfassungsmäßige Autonomie der Kronländer und geschichtlichen Provinzen des Kaiserreiches wiederherstellte, sowie die Patente aus Februar 1861, die den geschichtlichen Föderalismus allgemein anerkannte, hatten für die rumänischen und ungarischen politischen Vertreter eine unterschiedliche Bedeutung.

Während für die Siebenbürger Rumänen die Hoffnung der gerechtlchen Anerkennung der Gleichheit mit den anderen Nationen wiederauflebte, sah der ungarische Liberaladel in der Absicht der Föderalisierung des Kaiserreiches die Gefährdung der Wiederherstellungsideale Großungarns.

Dieser Moment kennzeichnet den Anbeginn einer immer mehr betonten Spannung der österreichisch-ungarischen Beziehungen, einerseits und der ungarisch-rumänischen, andererseits, was sich auch im ideologischen wortstreit der Politiker wieder fand.

Auf diesem Feindseligkeits gelease liegen auch die nach dem Hauptprinzip der Erschaffung Großungarns, gerichteten Anschriften des Rechtsanwaltes Deák Ferenc, denen sich die rumänischen Abgeordneten Emanoil Gojdu, Vincentiu Babeș, Aloisiu Vlad und Sigismund Popovici widersaßen.

Die Jahren 1860-1864 führen, politisch, auf die Zeit in der die rumänische Oberschicht, in den von dem österreichischen Liberalismus und Reformismus angebotenen bedingungen den ungarischen Adel im so mühseligen Problem der Deutung der geschichtlichen Vorstellung des ungarischen Staates bekämpft.

49. *Ibidem*, p.27.

50. M. Bernath, *op.cit.*, p.191.

51. Jacques Le Rider, *Mitteleuropa*, Iași, 1997, p.71.